

# Տ Ր Ա Պ Ի Զ Օ Ն Ի

## ԶԵՖԱՆԱԶ՝ ԿՌՕՄԻԼԱ ՀԱՅ ԳԻՒՂՕՐԷԻՑ

ՍՈՎՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՈՒ ԲԱՌԲԱՍԸՐ:

Էդուց 1) Կալանտար 2) է. էս օր էմեն մաշգիկ 3) վիր 4) վէր 5) նես 6) նեն 7) կեշտօն 8) կուգօն. էմեն մաշգ իսդուս ինդուս 9) թռչիկու. Էմօն աատինկու օր. քըյտինքի մէջ կոյսըվինկու:

Էմեն մաշգ ժաժվիկու աստի. օր օնցած տարւօնէ ինչիկ մը պակաս թո-ղունուչ. եիս էլ պարապ կօղնիլ չիմ, նետվիմ կու նես նեն, ինձիկի ինչ բօն օր աստածին՝ (խօսած, պատուիրած) զէն էնիմիտի. օր էշտօմ միր տնէղնուն հիտ Կալանտար էնիմ:

Կալանտարը պէտքը բօն է. ինցօ սիյտս ֆուֆուայ կու թէ յի՞ր հասնի-միտի իրիկւօն. ինցօ պէտ կընիմ (կսպասեմ) թէ մէկ մը իրիկւօն հասնէի:

Գիտի՞ս, ի նչ բօնի համար կուզիմ Կալանտարը.— իրիկւօն չերէզ շատ ուտինք պիտի. Կալանտարի ծառ գայդարինք պիտի (սնձիւրի 10) մէջ փա-բայ զնինք պիտի. միր պէտքը 11) եիզը կուժէն 12) տուն բերինք ա-շինք 13) պիտի՝ սաղ 14) թէ սօլ 15) օտքը նիս դընէ պիտի. կօտոշվընուն ծէ-րը լուցած 16) մեղրէ մում կպցնինք պիտի. էրկու կօտոշնուն վրէն էլ սի-միթ 17) օնցընինք պիտի:

Էգլօն Կալանտար է ասած ունիմ, հիմիճար 18) միր բօն է Կալանտար էնուշի հօմար էմեն ինչիկ հազը 19) ընել. միր բօն շատ չեթին (գժուա-

1) Վաղը առաւօտ, նաև է՛-ն կամ է՛-ն կըսուի:

2) Կաղանդ, Նոր տարի, Յունվար ամիս:

3) Է տառը շատ անգամ 7 տառի, երբէմն, ի փոխուած պիտի գտնենք. անփոփոխ է երբ բառի վերջն է: 4) Վեր, բարձր: 5) Վայր: 6) Դէպի մեզ: 7) Դէպ ի այն կողմ: 8) = տառը շատ անգամ = կամ 7 փոխուած. նաև շատ անգամ բազմաձևի բառերու վերջի վանկի = տառ միաձևաններու = ք և երբ երկաձևաններու երկու ձայնաւորն = տառը լինի, առաջի = տառը եր-բեմն անփոփոխ է: 9) Այս այն կողմ: 10) Երբեմն = տառը է- ի կը փոխուի որպէս ինձոր և ձոր: 11) Լաւ: 12) Ընդէից ախօռ: 13) Հայիլ, տեսնել: 14) Աջ: 15) Չախ 16) վառած: 17) Մատի հաստութեամբ հացէ օղակ մի է որ եզան եղջիւրներու վերան կանցնեն: 18) Այժմ: 19) Պատրաստ:



տինն էլ աւելից, զիպիլը էլից կալաթի մէջ. տուաւ աղբօյս, ասաց — Զատիկ, տէ՛յ ահա, կաշիս ինդուս, շալկիս կու իդա կալաթը 1), կեշտաս ինա տեսնուած այտի օրքը. եղեգէն 2) կօնցնիս, մուրը միր սինօ-րէն 3) հեռու թափիս կուգաս:

Աղբէյս էղար գնաց օղատար 4) հեռուն, օր աչքս էլ տեսաւ ուշ 5), տարաւ տօնը էմեն ցաւիրը, գէշ բօնը, օր մէմէլ ջուրը օնցնի՛ տուն դառնայ ուշ. Զօղբէյս էլ էս էգէն ծէգը 6) բացվուշին պէս՝ ուր տեղի մէջէն վիր թռաւ 7), հալաւնին հագաւ, բայշով ջուր էղար, արեւելք դարձաւ. վրէն խաչ հօնից, էրկու ճօնկով էրեօին ջուր էզարկ ու լովաց, էրիսը սըյփից ու չուօնը ուսը՝ բէյճուն 8) էլ օնթը 9) էղար. գուվարնէլ 10) օնցուց սօլ ձեռքը, քարմօնն 11) էլ էղար սաղ ձեռքը, բուշգը 12) մօնուշով գնաց մտաւ ցախուտը 13), օր փէտ բերէ. հօղօրկինս էլ փուռը կօլէ 14), թաժա հաց շինէ:

Զօղբէյս ցախուտն է. հոն տեղ կըտուէր կու չիւյցած փէտ. մօն էկաւ (որոնեց) հոն պցղի 15), ահօի 16), աժրի 17) բացգառի 18), մօնի 19):

ցուած: 1) Երկար ցօղերու երեսէն հանուած ձօներով հիւսուած սահաւ: 2) Քրտինքի նման քիչ ջուր թորացող դետին: 3) Սահման տան կալուածի:

1) Զափազանց: 3) Ուշ փոփանակ ոչ ի վերջն դրուած: 6) Արշալոյս: 7) Յանկարծ վեր բարձրանալ: 8) Կացինի նման, սակայն աւելի երկար ու բարակ է. քիթը դէպ ի վայր դարձած է. փայտէ կօթ ունի որպէս կացինը, որով մեծ մեծ ծառերու ճիւղերն կը յոտեն: 9) Անութ, — թևի տակը. երկու բազուկներու մէջ դրգած խոտի, փայտի, ցախի ևլն. համար կըսուի — Էլ կամ Էլ, նաև տղան գրկելուն Էլէլ կասեն: 10) Բուրդը գգելէն յետոյ մատի հաստութեամբ, թոյլ թոյլ կօլորեն չուանի մը չափ. յետոյ օղակաձև իրարու վերայ կը հիւսեն, ու կանցնեն ձախ ձեռքը ու ծայրը հետզհետէ քանդելով կը մանեն: 11) Քարման լ. մեթրի չափ երկու փոքրիկ տախտակներ, խաչաձև իրար վերայ դրուած՝ մէջ տեղէն փոքրիկ ցից մը անցած է, որոյ ծայրէն բռնելով կը մանեն: 12) Բուրդ: 13) Անտառը: 14) Վառել, կրակ տալ: 15) Բառտի ծառի չափ մեծ՝ սակայն հաստ, սևաւ, ճաթուտած կեղև ունի. տերևներն բառտի տերևներէն մեծ, քիչ ձեղքեր ունի, դիւրարէկ է տերևներն, փայտը կար միր, ջրի մէջ դիմացկուն լինելուն կամուրջի յատակը կը դնեն թուրքերէն զրգրլ աղած: 16) Մեծ ծառ, ատամնաւոր տերև. սպիտակ կեղև ունի: 17) Անտառաց ամենահսկայ ծառն է. տաճ. Աիւլկին: 18) Միջակ ծառ, սևաւ կեղև ունի և հաստ ու եղերքները փշոտ տերև ունի, որք ձմեռն ևս կանաչ կմնան, ամասնոց իրրե դարման կը դործածուին, երբ ձմեռն երկար լինի: 19) Թեղիի մի տեսակն է. տերևներն աւելի ուռի տերևներու կնմանին, ոլորուելով բարձրացած մեծ ծառ է:

կաթնտերեպի 1), շկուրնի 2), խոզկաղնի 3), կաղնի, ծուաղնի 4), ըզրի, լաշի 5) . . . ծառներու մէջ, շինից ուրին շալակ մը, չուօնով կապից, քօնի ճուղք էլ լաշի կտուրից, եզիր շալակը օր փէտիրը ցաւցընին ուշ, նսրաւ չուօնը հագաւ թեւի, շալկից էլաւ կօղնեցաւ, ընկաւ ճօն փա. էլի մօնուչով էկաւ էլաւ ձիւնիդիր կաղնուտէն ինչաք 6) Խաչինողը, առնկող օնցաւ ծուաղնուտի մէջէն. բալընիցներու տակէն. արեգինիվիր 7) տընկուեցաւ, էլաւ մտաւ տունը, հագած չուօնը ացգրեց, փէտիրը թափից, Գուն տեսնէիր թէ հօղբէյս ինչօ քըյտինքի մէջ կոյսուած էր. ամմա գուարը մօնուչով պարպած էր, քարմօնին վրէն հիմի միծ կծիկ մը բուշդէ թեւ կէր. փէտիրը էլից վեր, քիչմը նստաւ հօնգչեցաւ:

Միտքս կուկայ քօնի ճօնփա էլ եիս գնացած ունիմ հօղբօյս հիտ, իս էլ պիծիլիք շալակ մը շինեցի, չուօնը հագայ օնթերուս վրեն. հօղբէյս թեւիս բունից, ինձիկի հօնից վիր, քեւեցի. ձեռքս առած ունէի պետքը (լաւ) թիր (տերեւ) ունեցող լաշիի ճուղք մը. օր էնով գիշիյս կումի մուսուրքին, պատերուն ու տաւայնուն զայնինք պիտի 8):

Իսա գիր ուրիշ ճօնփով գնացած ունէինք. փէտիրը միր շալակը ինչօ դար ու խոր տեղեր քեւեցինք. դարիվիր շատ իչօնք էլօնք. էմօն օր չուօնը ուսիյս կտուրից. քըյտինքը ճակատէս կաթէր կու. տքուչով քեւէի կու, միր այտի 9) օրքէն 10) առնկող 11) օնցանք. Յուսէփ աւային կոռուպի 12)

1) Մեծ ծառ, սպիտակ կեղև, լայն կաթոտ տերեւ ունի: 2) Մեծ ծառ, կախ ընկած ծիւղեր, ասղաձև տերեւների ունի, վրայն առատութեամբ կը հոսի խիստ մածուցիկ խեժ. տաճ. չամ: 3) Փալուտ: 4) Մեծ ծառ, ծառի ու տերեւի գոյնը լեմոնի կը նմանի. կեռասի ձև պտուղ ունի, սակայն պոչը շատ կարճ, խիտ առ խիտ ողկոյզի վերայ դետեղուած են. կեռասի նման կօրիզ ունի, նաև թանձր ու համեղ պտուղ է. ձմեռուան համար ևս չորացնելով կը պահեն, տաճ. Գարա ևմիշ: 5) Թուփ մէ, երկար ու լայն տերեւներ ունի, ձմեռն չթափիր, տերեւներն օրօրոցի մէջ (փոքրիկ երեխաներու տակ կը դնեն, նաև նորանով Շուտահանի գործողութիւն կը կատարեն): 6) Մինչև: 7) Արևառ վայր հակեալ ի հարաւ. հողմ չառած տեղ: 8) Հայաստանի մէջ այս գործողութիւն կը կատարուի փետրուարի վերջի գիշերն որ և Շարհի կասուի. գոմի մուսուրքներու և որմերու հարուածներ կը տրուի մորթով և կամ տան տիկնոջ վարտիքով. իւրաքանչիւր հարուածին «Շար» ի դուրս, Մար ի ներս, կը գոռա . . . 9) Արտ: 10) Ուրբ.—բանի մը ներքեւի ծայրը: 11) Առնկող՝ շատ անգամ հորթ ճանապարհին կասուի, նաև բլուրի մը կամ լեռան կողէն անցած հորթ ճանապարհն, իրրեւ առած ևս կասուի, իւր կիրք առաջ տանող մարդուն: 12) Տաճ. սըրանտէր: 2 — 3 մէթր բարձր չորս կամ վեց քառակուսի սիւններու վերայ հաստատուած փայտեայ շինութիւն մէ. սիւներու ծայրը թեքեւ անուանեալ կօճղներ հաստատուած են, որոյ վերան

տակէն ելօնք էկօնք տունը՝ միր քըյտինքը մատով սըյփեցինք, շալակ-  
նիս ացկրեցինք, օճախի բոլուրը նստօնք, էմօն դադրեցօնք օր, միր հո-  
գին միր բերօնը էլած էր, կոմոյ (հագիւ հագ) թէ տուն հասօնք:

Էն վախտը եխ կըլլէի տաս տարեկօն, աղբէյս ութը կէս տարեկօն,  
էմօն միքս կուգայ, օր հօղօրեկինս աղբօյս ծոնծրակին շամատ 1) մը է-  
ղարկ, յայը ու տեստին տուաւ ձեռքը, ասաց — գրողի փայ, յորին  
պարսպ կօղնածիս, գնա չեշմէն ջուր բիր՝ աղբօյս շատ չեթին էկաւ,  
թնծկաց, ամա ինչ ընէր պիտի, չեշտէր՝ սիլլէն 2) էլ հիտը կուտէր, է-  
լաւ լացուշով գնաց, իմ էլ սիյտս ցաւեցաւ աղբօյս վրէն, արօլ էրի 3)  
դադրուշ, կաշէի աղբօյս հիտ, մղկըտայի կու 4) վրէն:

Ինչաք աղբէյս դարձաւ եխ ու հօղբէյս փուռնիտ 5) մը բերինք,  
գօնկով քօնի հատ տիլիմ 6) շինեցինք, բուրակի մեջէն խօնձողոտ-  
նիյն 7) մէկ թարաւ քաշեցինք, պէտք կօլած քեօղը կուկուլեցինք 8)  
փշեցինք օր մոծիրը 9) գնաց, տիլիմնին շարեցի կրակի բոլիւրը, քիչ  
մը եիտքը կարմրեցօն կրակին դիմաց, դարձուցի մէկէլ դին, էն էլ էղաւ,  
առի յիտ, փշեցի՝ մոխիրը գնաց, տաք տաք լալտի հացի տիլիմի վրէն  
քսեցի եղոտ զէյթինի հատիկը, մէկ էն տեղ ըլլէիր տէ, աշէիր թէ  
թեցօ պէտքը հօմիր կու, ինցօ վիրա վիրա (շուտ շուտ) կուտէի:

Հօղբէյս էլ կերաւ, էլաւ սիլահլուղը 10) էղար վեր, կապից մէջքը,  
չունջուլով 11) չօնթէն 12) օնցուց ճիտը՝ 13) օրսօլ օնթի տակէն կախուե-  
ցաւ, մէջըպաշար էգիր, շատինակով 14) էլ զաթիս 15), գօնկիթափքը 16)

գերանները, սոցա վերան ցողերէ հիւսուած ծածկէն, եզերքներէն բարձրա-  
ցած է դառապան (տախտակորմ), Սորա մէջ կը լեցնեն լազուտ որ օգա-  
ւումեամը միշտ չոր մնայ և կամ նիխումենէ պահպանելու համար այլ  
ուտելիքներ:

1) Ապտակ, 2) Աւելի ուժգին ապտակ, 3) Թողուլ, արձակել, 4) Զա-  
փաղանց գուրգուրալ, 5) Փռան մէջ էփած մեծ գունդ մի հաց, տաճ,  
սօմին, 6) Սը նշանակէ շերտ շերտ կտրել, որպէս հացը խնձորը,  
ձմերուկը, 7) Փայտի մէկ կողմ վառուած, միւսը կը մնայ, տաճ, էօք-  
սէք, 8) Իրար վերայ շեղջել, որպէս ցորեան աւազ ելն, ամանի մը մէջ  
աղ, ալիւր ելն, լեցնելով եզերքներէն վեր բարձրացնել, քաղած ցորենի  
կամ խոտի խուրցին ևս կասուի, շերամի բօժօթին, ձմեռ ժամանակ մար-  
դու գլուխ անցուցած բաշլըխին և կուգուլա կասուի, 9) Արակին վե-  
րայ պատած սպիտակ նիւթը, որ դեռ մոխիր չէ դարձած:

10) Վաշի է իրարու վերայ խաւ խաւ կարուած է, մէջքերնին կը կա-  
պեն, խաւերու մէջ զէնքերն կը զետեղեն, 11) Ծոպ, 12) Մախախ, 13)  
Վիզ, 14) Փայտէ փորուած մի փոքր աման է, վերան ունի խուփ փայտէ,  
որ իրար մէջ կը հաստատուին, որոյ մէջ կը դրուի ուտեստ պաշարի հետ  
ուտելու համար, պաշարն ճանապարհին ուտելիք հացն է, 15) Հացի հետ

էղարկ սիլաճլուղի մէջ. բիրն 1) էլ էղար ձեռքը, կուկուլէն էլ օնցուց գլխուն, դարձաւ ինձիկի ասաց. — Սէրգիս, հայտէ աշիմ՝ ձեզիկի, առէք կալաթը 2), գնացէք կաղնուտը, զազէլի ցախ, իմիրը 3) բերէք, ինչ որ տօնը պակսութիւն կայ, երեք ինչաք էիս գօմ. ինչիկ արօլ չէնիք, էմեն բօն եղած տեսնումիտի, եիս էլ կեշտօմ՝ քաղաք, իրիկուօն Վալանտար էնուշի հօմար պէտքը բօնիր բերիմիտի. զէյթինի ճուղք, փորթոգալ, ձեզիկի էլ փիփիլ ու շալվար:

Փիփիլն օր լսեցի, օղատար խնդացի, օղատար ծիծաղեցայ օր՝ կոմոյ թէ լեյի, Տարին տասուերկու օմիս լազտի հաց ուտուշով մեռած էի. հիմի ցոյնի հաց ուտիմիտի 4) ի՞նցօ խնդօմ ուչ. էմեն խընդօմ կու, օր, մէմէլ աւելի:

Հօղբէյս ճօնփէն էգիր ուր առաջ գնաց քաղաք, աւելի էնուր հօմար օր խաչէն 5) զէյթինի ճուղք բերէ. եիս էլ շալկեցի կալաթը, ցախաւիլն էլ դրի մէջը, եալլահ. (ով Աստուած) էրի գնացի կաղնուտը. կաղնի բուլքերու ներքիդին թափած զազէլը աւիլեցի. քօնի տեղ կուկուլեցի. զազէլի տակ գտնէի կու աշնօնէ թափած կաղին. այն էլ ծուլուլով 6), ույն էլ էմօն հատիկ, էսմօն կաղինը եիս շատ սիրէի կու, էնուր հօմար օր՝ զազէլի ներքի դին գեջ մնացած էին, թաժա կաղինի լօմօն (նման) կաթոտ էին, ու շատ պէտքը հօմ ունիր. Գտած կաղինն իյս նետէի կու բերօնս, սուր ահաաներովս մէկէն կոտտէի. կճեպը 7) մէկ դին նետէի, ու գանձին ծօմէի ու կուլ կուտայի. Գիտիս, ի՞նցօ քէյֆս տեղը կուգէր, յօրօր 8) զազէլի կուկուլներէն մէկը լուցուէի 9) կու. կարմիր գեղին ալեւը (բոցը) կելլէր, սիւ մօխը գէղ գէղ երկինք բայօրնար կու, ինչաք կոլիր 10) օնցնիր 11), ալէվի մէջէն խոզուս խոզուս նետվէի 12) կու. իսա գիր աղբէյս էկաւ. էն էլ ինձիկի լօմօն էրաւ. հիտրար խաղցօնք. եիս էլայ լցի իմ՝ կալաթը, աղբէյս էլ էլից ուրը. տարինք դարտրկեցինք, մէմէլ դարձօնք, իսա գիր մաշմուրքի 13) թիր ա-

ռտիլք պանիր. իւղ, ժաժիկ, մաճուն, զէյթուն (ձիթապտուղ) ելն: 14) Դանակի պատեան: 1) Ճանապարհի համար ձեռաց դաւազան: 2) Կաղնի ցողի երեսէն հանուած լայն ծոնով հիւսուած մեծ սակառը: 3) Մէկ ու կէս մեթր խոտ մէ, անասնոց տակը կը տարածեն. յետոյ հաւաքելով արտերու վերայ կը տարածեն արտերն պարարտացնելու համար: 4) Բայերն երբ 5 տառով վերջանան. վերջը դրուած պէտէ մասնիկին 7 տառը քնջուելով Իտէ կմիանայ բային: 5) Եկեղեցին. եկեղեցւոյ բակը կան ձիթենույ ծառներ, յորմէ պիտի առնուին ճիւղեր, Վալանտար պատրաստելու համար: 6) Կաղինի կեղեի վերայ կանաչ պատեանը: 7) Կաղինի արտաքին պատեանին ծուլուով միջի կարծր պատեանին կճեպ միջուկին վերայ պատած բարակ թաղանթին՝ շապիկ, և միջուկին գանձի կասեն:

8) Երբ օր: 9) Վառիլ, բոց տալ: 10) Վառիլ: 11) Մարիլ, հանգիլ: 12) Երկու ոտով ցատկելուն՝ նետվիլ. շուտ շուտ գնալուն՝ թռչիլ, թռչնոց գնալուն՝ ֆռալ կասուի: 13) Հագանակի ծառ:

փլեցինք. ժողուեցինք կուկուլեցինք վիրարու. քիչ մը նէն գնացինք մօտեք ընկղուտը (1), իսա տեղ էլ էմօն սըյփեցինք մէկ տեղ ընկղընիի զաղէլը. Եիս շատ մուխայեա էի, օր մաշմուրքի (Թօլի 2) փուշը շիրի բորիկ օտքս, միր աչվին չիւյս բացած ունէինք, մօն կուգէինք, կաշէինք օր, ընկուղ մաշմուրք գտնօնք, Եիս շոյցած զալափան օր տեսնէի, մեկէն նետովէի կու հոն. կաշէի օր մէջը ինչիկ չկայ, պարապ է. էսմօն քօնի քօնի ճօնփա (անգամ) խափուած իմ. էմօն էլ աղբէյս. մօն էկուշէն միր ճարը կտռած, օլըրեցինք գետնի վրայ լուսած պիծիլիկ խոտը. ծալեցինք քոքի վրէն ու քար մէլ դրինք վրան օր ացկրուի ուշ, քարի տակ դրինք սատօնէն, միր լէն շալվարի փեշիրը ժողվեցինք միր ծունկերուն մէջ՝ պէտքը սըխմելով իսգուա ինգուա մօն էկօնք էսմօն ասուշով. Սատօնայ, սատօնայ, պոչիդ տակ ինչիկ մը կայ, կէսը քեղիկի՝ կէսը ինձիկի, Մէ մէլ աշիս օր իսա տեղ, ինա տեղ միր աչքին էրեցօն ընկուղ, մաշմուրք, կաղին. ինչ զատար օր գտօնք, կերօնք, Սատօնէն խափեցինք, կէսը տուինք ուշ. էն մեղիկի տարին տասվերկու օմիս խափերկու, միք էլ իսա դիր զէն խափեցինք, խնդացինք վրէն:

Աղբէյս էլից ուր սեփեթը (3), Եիս էլ լցի իմ կալաթը. իրարու ետրտում էրինք, (օգնեցինք) հիտրար էկօնք տուն, դայդըկեցինք մարագին մէջ:

Էսմօն քօնի քօնի ճօնփա հիտրար գնացինք դարձօնք, մէկ ճամփու էլ էմօն միտքս կուգայ օր, վրայեկ էկաւ (4), (Թաթվից. էմօն (Թաթվից 5), միր վրէն պիթուն ջուր եղաւ. Թաթաւէն էլտ՝ միծ միծ ձունի բագուլներ (6) ինչօն էրկինքէն, գետինը թիղմը ճերմկեցաւ. ինչաք տուն եկօնք ի՞նչ հալ քաշեցինք, միր բորիկ օտվընին օ զատար պաղեցօն, օր ճօնփէն հեմ կեշտէի, հեմ օտվիս ժաթվէի կու, հեմ բօլօքուշի (7) լօմօն կուլայի:

(1) Ուր մասնիկ մէ, մի տեսակ պտղատու ծառներու բազմութիւնը ցոյց կտայ, որպէս իւրեւոր, արմար, ընկղուտ, ճարմար, բաշմար, Ելն, նաեւ քիչ անգամ անպտուղ միատեսակ ծառներու վայրը ցոյց կը տայ, որպէս ճարմար, Ելն, Ելն:

(2) Թօլ. Ելն-Ելն արտաքին պատեանն է, ասղանման, խիտ կարծր փուշերով պատած է, երբ հասուննայ՝ բացուելով կը թափի Ելն-Ելն:

(Տրտպիղոնի ամբողջ հայ գիւղացւոց բերնին մէջ Ելն-Ելն կըսուի այս պտուղին) չգիտեմ (Թէ չգիտեմ բառը ուստի՞ առնուած է:

5) Փոքր սակառին՝ Բիւն, միջակին՝ Ելն, մեծին՝ Ելն կասեն:

4) Անչիւլը երբ հասարակ է, իսկ երբ մեծ կաթիլներով կանձրեւէ, Ելն:

5) Թրջուիլ ջրի մէջ ընկած բանի մը նման:

6) Երբ հասարակ ձիւն կգայ, յաւ իւր, իւր իսկ երբ ձիւնը մեծ հատերով կիջնայ՝ Ելն-Ելն կասեն:

7) Եզ մը կամ առջար մը երբ ուրիշ եզան մը հետ պիտի կառնի, նախ խիստ կոկորդային ձայն մը կը հանէ:

Տուն էկոյ էսմօն լացուշով, հօղօմիինս էզարկ ինձիկի, ասաց — յորքն կուլաս, Իմ ցաւը մէկ էր, էղաւ էրկուս, ամմա ինչ կայնօմ էնիլ, նէյսի դիէս օֆ քաշէի, ձեռվընուս, օտվընուս փշէի կու, օր տաքնայ, տօնը կրակ կէր, ամմա չէի տաքցնիլ օր՝ մնմնօն ուչ:

Հօղօմիինս էլ ինչաք հիմի պարապ կօղնած չունիւր. կըլլմպուրի 1) կոկառը հալխայի (օղակ) մէջէն հօնից, կախ էրիդ, (կախեց) միծ ճուկը 2) էրկու ձեռնով վիր էղար, կանթը օնցուց կոկառին, կախից բուրկի վրան. խօնձօղօտնին տակը շարից, կրակը կօլից. ջուրը քիչ քիչ գոլցաւ, քիչ մէկ օր մնաց՝ պաշլայից էրիսէն շոգի էլլուշ ու կըլկըլուշ (եռայ): Էմօն կըլկըլէր կու, օր կըլկըլնին վիր վիր նետվէին ու ճուկէն դուս թափէին կու, եիս զայիկի մէջը մայտասը 3), առի էնով կըլկըլացած ջուրը, նեն թափեցի օր՝ ջուրը ճուկի բէյնէն տաշմիշ (յորդիլ) Ըլլի ուչ, օր չըլլի թէ կրակի մէջ թափուի, միր վրայ գլուխը մօծիւր լցուի:

ճուկը յիտ էղար հօղօմիինս, օմօն չօմօն լովաց, նիւր ծնած կովուն օվօնք 4) էփից, էղառ յիտ, էլից կայսօնի 5) մէջ, պաղեցաւ օր թէ տարաւ կովուն: Էկաւ վեր էղար հէս տաշտը 6), լազտի 7) ալուրը մաղից մէջը, կըլկացած ջուրը էլից վրէն, հէս գգլով շաղվից, թթու խմորը էլից հէսին վրէն ու խառնից. իսա դիր հէս գգալը էթող ու ձեռնով շաղվից, էրիսը քիչ մը ալուր ցօնից, վրէն ուր ձեռնով խաչի նշօն էրաւ: Խաչ իստուս Գիստոս, ասաց, ձեռվընին լովաց՝ գնաց ուրիշ բօնի, ին-

1) Հղթայ մէ երգիքէն կախուած, տանը միջավայրը գտնուած բուրակի վրան, ներքի ծայրը ունի երկու կեռ (կոկառ) ուստի կը կախեն պղինձ, ճուկ ու ներքէն կը վառեն: Արլլմպուր կամ կալապուր, թերեւս ցմիշտ ապուր շատ եփուելուն համար, որովհետեւ իրենց կերածն շարունակ լազուտ է՝ արմայ է:

2) Փոքրին Կոկառ կամ Կոկառ, միջակին Կոկառ, մեծին Կոկառ:

3) Բարչէն մի քիչ մեծ հողէ աման է. մէջը կաթը մակարթեղով մածուն կը շինեն:

4) Չոր կանաչեղէնները ճուկի մէջ կը լեցնեն ու ալիւրէ խիւս ևս խառնելով կեփեն. նաեւ հետը դգում, պաղեցնեն կովերուն կտան, որ կաթ տայ: 5) Փայտէ աման մէ վահանաձև և քիչ կամ շատ մեծ, մէջը աւելի գոգաւոր՝ միջավայրը ծակ է, յորում ցից մը անցած է. որոյ մէջ կաթ կը լեցնեն. երբ երեսն սեր կը բռնէ՝ ցիցը հանելով կաթը կը հօսեցնեն:

6) Հատ մեծ ծառներն 2 մեթր երկար կը կտրեն, մէկ կշտէն մէջը կը փորեն, քառակուսի երկարաձև կը շինեն, մէջը 3 — 4 փուլթ ալիւր կը պարունակէ:

7) Առհասարակ Կոկառ կասուի Տրապիզօնի ամբողջ գիւղօրէից մէջ, Փլաթանայ, Աիւրմենէ, Օֆ գաւառակներու մէջ, նաեւ Իրիզէի, Խօփայի կողմերն ցճորտի տարածուած Եգերացուց մէջ, (որք Վրացիներէն կըտարբերին ցեղով ու բառաւորով):

չաւ կունդուռը 1) մտաւ դուռը, թին էղար ուր ձեռքը, ժողովից կուղիքը, գումէզի 2) մէջ, աւիլից, թիով հօշդից, մէկ տեղ կուկուլ էրաւ, էղարկ թին կուղու մէջ, էղար հօնից նետից կունդուռը, հին կուղու վրէն, էսմօն էմէնն էլ տարաւ, մարագէն զագէլ, դէզէն իմիւրը էրիր էլից տաւարին տակը, օր պարկին վրէն, վրանին կուղոտի ուչ, Մուսուրքէն հին ծեղիրը 5) դուս թափից, տաւարը ագգրից (արձակեց, վզերնին կապուած կապը քանչեց), տարաւ ջրից էրիր, թաժա ծեղ էդիր մուսուրքը, կովուն օվօնք, հոշդուն 4) էլ մալէզ 6) էրիդ (տուաւ), ինքն էլ կթօցը էղար, կզեցաւ կովու յէտի օտվնուն այջի դին, գլոխը կոխից կովի փորի տակ, ձեռներով պաշլայից կովի ծիծը աճոթուշ՝ 6) աճոթեց, ջրով պէտքը լո՞վաց, պաշլայից կթուշի, ու օնուշ օնուշ խաղ ասուշի, Վթից՝ խալսեցաւ, էկաւ էլաւ դուռը, աշից փօնը թէ պէտքը կովի՞կու, մէջը փետ նետից, խառնիչով խառնից, պէտքը լուցուց օր ալելը շատնայ ու տաքնայ, Յօբոր փօն միշի սիւ տեղիրը ճերմկին՝ տաքութինը ուր զարարը (չափը) գտած ունի:

Պահ մէկ կեցաւ աշից օր հէսը հասած է, փուռը տաքցած է, թուաւ իսդուս ինդուս, էղար գելբերին 7) ուր ձեռք, փօն քեօզը մէկ թարաւ քաշից, ինչաք փօն մէջի մնացած խանձողոտնին (կիսուակէս վառած փայտ) վառին օնցնին: Հիմիճաք քեօզը քաշէ, փօն բէյնի մէջ կուկուլէ ու սըյփիշով սըյփէ կու, կեշտա նի էղած հէսը բերուշի:

Երկու հոգիով տաշտի քեօշեցնուն 8) բոնեցինք, կօմոյ 9) թէ տարինք փօն այջի դին դրինք:

1) Գոմի դռան մօտ խոնարհած գետին մէ, ուր կը հաւաքուի իրար վերայ ամբողջ մի տարուան կուղին, յորմէ տարուելով արտօրէից երեսն կը սփռուի՝ արտերն պարալտացնելու համար:

2) Ախօտի միջավայրը գտնուած առուն, ուր կը հաւաքուի անասնոց մէզը: 5) Լազուտի ցողունն է 1 — 2 մետր բարձր, պարարտ վայրերը բազկի հաստութեամբ, ցորեանի ձողունի նման յօգուածներէ կազմուած լայն երկար տերեւներ ունի 6—8 հատ, ծայրը ծաղկեայ փուլջ մի, իւրաքանչիւր տերեւի ու ցողունի միջավայրը զետեղուած է լազուտի գլուխն, ծայրն մի թիղ երկար մաղանման ծոպ մի՝ որոյ իւրաքանչիւրը բուսած է հատիկներու վերան ու ծայրին մօտ հաւաքուելով դուրս ելած է:

3) Նոր ծնած հորթիկ, էգին՝ էրինջ, արուին՝ աջառ կասն:

5) Ալիւրէ խիւս: 6) Երկու ձեռքով բան մի իրարու քսել, ձեռքերն իրարու շփել տաքցնելու կամ լուալու համար, շոր մը լուալու միջոցին երկու ձեռքով շփել՝ ազտն հանելու համար:

7) Երկու թիղ լայնութեամբ եռանկիւնի տախտակ մէ, երկաթէ կամ փայտէ, մէջ տեղէն ունի ծակ, ցողի մը ծայրը հաստատուած է մէջը, որով փօն մէջի կրակը դուրս կը քաշեն:

8) Անկիւն: 9) Հազիւ

Հօղօրէկինս հիմիճաք միծ դատում ունի, թուչի կու իսդուս ինդուս. մէմէլ տեսար ինա դիի կոկառէն կախ էղած մաշմուրքի թիրի շոյցած շարքը 1) վեր էղար, թեուի մէջէն թիրը հօնից, էգիր ջուրի մէջ, դայճաւ իսա դիէն հէսի թին ինչեցուց. մէկ ծէրը էգիր տաշտի պրկուէքին, մէկէլ ծէրը էգիր բերնքսիվէր դրած կալաթի օրքին, թըյջուած թիրիրը մէկ մէկ հատ շարից թիրին վրէն. ձեռքը էղարկ ջուրին մէջ, աճաթից. «Խաչ իստոս Քիստոս» ասաց. էղար էրկու ճօնկով կունծալ 2) մը հէս. էգիր շարուած թիրերու վրէն. կուկուլեց, վրէն խաչի նշօն էրաւ ու նետից փուռը. էսմօն քսօն էսսուն միծ միծ փուռնիդ շինից, էմենն էլ նետից փուռը. Քօնի հատ էլ խոյճով լալաշ 3) ու փուռնիտ, քօնի հատ էլ պիծիլիկ փիփիլ շինից մեզիկի հօմար ու խալըսեցաւ, տաշտը ցողվից, ջուրը էլից խմորի ծափին մէջ, կենէ (դարձեալ) էգիր ուր էղած պուճախը:

Փռօն բէյնի մէջ կուկուլած կրակը թափից օտնլուայի 4) մէջը, չափուխ չափուխ էրիր էլից բուրկի մէջ. քօնի ճօնփա տարաւ կուկուլից իրարու վրայ, օր էղաւ միծ կուկուլ մը:

Էս կրակին բոլորտիքը օխտը չէշիտ (տեսակ) եմեխ (կերակուր) էփուշի հօմար ծափ, պուտուկ ու ճուկ շարից ջուրով լիքը, ջուրիրը պաշլայեցին կըլկըլուշ. բարկ կրակին այջին էմօն կըլկըլէին կու, օր ջուրը օմօննուն մէջէն դուս նիտվիր կու կրակի վրէն ու թշթշոցի ձէն կեկէր:

Հօղօրէկինս թռաւ ճօնկով ջուր էղար, էգարկ էրեսին, քըյտինքը լո՛վաց, էրիսը սըյփուշով գնաց սարբինը 5). էկաւ մտաւ մառօնը, ինչ կէր չկէր, էփուշի հօմար՝ օխտը 6) չէշիտ էփուշի բօն ժողվից, տօնձի խախ, խնձիրի խոշաւ, ծուաղի չիւր, արմա 7), ցորին, լոպեայ, բօնջար, փոնչիւր, գլխով լազուտ ու գնդում էրիր:

1) Մաշմուրքի (չազանակի) տերևներն ձեռաց մի երկու մեծութեամբ կը լինին, ամրան ծառի վրայէն կը հաւաքեն, կոթերէն թելի վերայ կը շարեն, չորացնեն ու փուռնիտի տակ կը շարեն, երբեմն բօղարձային (տաք մոխիրը մէկ կողմ կը քաշեն, մէջը հայսը կը դնեն, վերան մոխիրով կը ծածկեն որ եփի) տակն ու վերան կը շարին, որ չմոխիրոտի:

2) Հայսէ գունդ մի, կամ հողէ կոյտ:

3) Պալղապաղի (մեղրադդում) անուամբ քաղցր դդումը՝ շատ մանր կը քարդեն, սոխրածով կը խառնեն խմորին ու փուռը կը ձգեն. երբեմն կամ գարունը՝ ամառը սորա փոխարէն կանաչեղէն կը խառնեն:

4) Ոտք լուալու համար փոքրիկ տաշտ է:

5) Մեծ քանակութեամբ կաղին, խնձոր, տանձ և խաղող պահելու տեղ, որ մեծ և հաստ ախտակներէ շինուած է:

6) Եօթ տեսակ կերակուր այս օր կեփուլի, կպատրաստուի մինչև Ծնընդեան ճրագալոյցն՝ առանց տաքացնելու պաղ պաղ պիտի ուտեն:

7) Լազուտը քանի որ կաթոտ վիճակի մէջ է գլուխն փուռը կը ձը-

Տօնձի, խնձիրի, ու ծուաղի չիւրը մէկ ծափի 1) մէջ էլից, եղաւ մէկ չնշիտ. ցորինը ու փոնչիւրն էլ ուրիշ ծափի մէջ. բօնջարն էլ ճուկի մէջ էլից, քիչ մէկ խուս խառնից, արման էլ մէկ պտուկի մէջ, գնդումն էլ մօնրը ջայթից ուրիշ ծափի մը մէջ. ճերմակ ու սիւ լոպեանին էլ ուրիշ ծափի մէջ էլից օր պաշլայեցին լըխըր լըխըր կըկըլուշ:

Հօղօբկինս մոռցաւ ուշ, քեստանէ զապաղին 2) վեր եղաւ, տիլիմ տիլիմ կտուից եգիր ճուկին մէջ, էփեցաւ. տեսնէիր մէ մը թէ հոմով ու պէտքը կուտուիր. մաշմուրք, եր էլմասին 3) էլ տաք տաք կրակին մէջ օնթեղից 4):

Էսմօն էմեն ուր բօն կարգին էգիր, եմխնուն օնլին աղին աշից, եղաւ օռոկը 6), ծուփքին 7) մէջ օնցուց, ու մատմոնով 3) մօնուշի պաշլայից, օռոկի գլխու վրէն փատթուած կօնիփը, թեռ երաւ, փաթթից մատմօնին, կենէ տօնը մէջ իսգուս ինգուս կեշտէր կուգէր, կաշէր, թէ էլ բօն մնացած է:

Միք էլ պարապ կօղնած չէինք, հօղօբկինս մէկ սահաթ մեզիկի բռահաթ (հանգիստ) թողուց ուշ. էմօն դատեցըներկու օր, երդատն (գործաւոր) էլ էմօն դատիլ չիր. բօն օր խալըսիր, տեղեմը բօն հօնէր կու գուս. էկէր քիչ մը թնծկայինք, էմօն սիլլէ մը զայներկու միր գլխուն, միր ծոնծրակին օր թեքեր մեքեր կեշտէինք ու միր աշվին կրակտէին կու:

գեն ուր կը չորնայ, կօստելի վերայէն հատիկները կը փշրեն, սորա փրուանչոր կասեն. իսկ զայս երբ երկանքով կաղան խոշոր, հատերը քանի կտորներու բաժանելով, արմա կըսեն, յորմէ ապուր կը շինեն ցմիշտ:

1) Ծափ՝ փոքր, փորը ուռած կաւէ աման, որ կերակուր եփելու կը գործածուի: Պտուկ, ծափի մեծ տեսակն է:

2) Սպիտակ կեղեղով մեծ, կլոր ու շատ համեղ դգում մի է, ջրի մէջ կամ փռան մէջ եփելով միայն կուտեն:

3) Գետնախնձոր, գարթօֆիլ: 4) Անթեղել, երբ մօխիրը ձուի, մաշմուրքի, գետնախնձորի ելն. ի վերան տաք ապք մօխիր, կրակ քաշենք եփելու համար՝ օնթեղել կասուի:

5) Օռոկը կամ Ոռոկը ձեռաց չափ՝ շաքարի գլխու ձեով փայտ է, որոյ վերայ փաթաթուած է ձեծուած ու սանտրուած կանեփի շիւերը, տափակ կողմը ծակ մի ունի որ անցած է մի կանգուն ցողի ծայրն: Այս ցողի ոտքն կանայք իրենց մէջքը կը զառնեն ու երկու ձեռքով օռոկի վերայէն կանեփի թեղերն կը քաշեն կը հարթեն, աջ ձեռքով մատմանը կոլորեն, կը մանեն ու կը փատթեն վերան:

6) Չորս կամ հինգ մեթր երկայն,  $\frac{1}{10}$  մեթր լայն բրդէ նախշուն գործուած է. որ կանայք գոգնոցի վերայ կը կապեն:

7) Գրչի մը երկարութեամբ փայտ է, մէջ տեղն քիչ հաստ, ծայրն բարակ, ներքեն կէս ընկղղի մեծութեամբ, և ձեով լիսեռ մի անցած է:



դուռը բացաւ, էբիր խոշաւ, հաւոխ, տօնձ, խնձիւր, մաշմուրք, ընկուզ չոյցած (թուզ 1) ու ծուաղ, ու կոտ 2) մէլ կաղին, կաղինը էգիր հօղ-բոյս առաջ, մէկեւունք էլ շարից սեղնի վրէն, միր աշվին չիւյս բացած կա- շինք, ամա մեզիկի իզին չկայ ուտուշի:

### Կ Ա Լ Ա Ն Տ Ա Ր

Հօղբէյս էրկու ճօնկով էղար կաղին, ցփնից 5) ցխինքնիվիր. ասաց— Հէն կենայ կալանտար, բարով կալանտար ըլլի . . . Իրեք դիր էսմօն ասու- շով կաղին ցփնից օր էմօն գնացին ցխինքին, քիրիշին, խարթումային, մէրթէկին ու տառապային զայկին օր, տօնը մէջ շխկշխկոցի ձէնը օնկօճնիս խուլցուց: Մեկէլ կաղին էլ ելից սեղօնի վրէն ու մեզիկի առաց. — Տղաք, կերէք, ինչ զագար կուզիք կոտուեցէք, գանձիքը բօվրեցէք 4) ու պեհեցէք 5) օր էգուց էլ ուտիք. շատ պեհեցէք օր էգուց դրկիցնի յն 6) գօն պիտի միր տունը կալանտարի, էնունց էլ տօնք պիտի. աշեցէք, իդա թափած կաղիններէն մէկը ձիր աղոին տակ մտնի ուչ պիտի. էս իրիկուն ինչ զատար կուզիք՝ կերէք, էգուց վով օր կաղին մը կոտուից՝ էն միր տօնը տարի բոլոր շաա զարար տայ պիտի, էնուր էմեն բօնը յիտ կեշ- տա, օտքը ուղուրսուզ 7) կըլլի ինչիկ դագիլ չի կայնայ, ունեցածն էլ կոտուէ կոյսընցընէ պիտի: Միր տօն (թեմէլ 8) քակե կու, Մեմէլ ձեզիկի ասիմ՝ օր, էգուց կալանտար է, վով օր էգւրնէ ծեգին վիր ելլէ, օնուշ օնուշ (սօրաթէ 9), ծիծաղի, էրիսը լովայ, արեւելք գտնայ էրիսը խաչ հօնէ, իրեք ծուներ գնէ ու ինչաք իրիկուն բօնի հիտ ըլլի, տարի բոլոր էնուր բօնը ըռաստ 10) կուգայ, էն իսկի աղքատ ըլլիլ չի, մեմէլ—է- գուց ում տունը էշտաք, սալ օտվրնիդ նիս դուս դնիք պիտի: Հօղբէյս կասէր, միք էլ վիրայ 11) վիրայ կաղին կոտուէինք կուտէինք կու, պազի էլ գանձին տաք տաք միսրին մէջ թափէինք, խառնէինք նես նեն, բով- րէինք կուտէինք կու. խնձիւր՝ տօնձ՝ կճվէինք 12) կուտէինք: Մաշմուրքի

1) Թուզի շատ տեսակներէ կան. Բարան, Դարլեմն և այլ:

2) Կոտը՝ կէս փութ, 3) Ցանել, նետել, 4) Խարկել տաք մոխ- րի մէջ, 5) Պահեցէք,

6) Դրացի, հարևան, Դռկիցք կամ դրացիք առհասարակ իրարու տուն կերթեւեկեն, Սակայն իւրաքանչիւր տնեցիք երկիւղի մէջ են թէ մի գու- ցէ գալողներ ռոքն ամփորձ լինի, որով դժբաղդութեան տեղի տայ. վասնորոյ իւրաքանչիւր տնեցիք առաւօտ շուտով նախ մի փորձուած մարդ կհրաւիրեն տունը:

7) Անբաղդ, անյաջող, 8) Հիմը, 9) Խօսիլ, 10) Յաջող,

11) Հուտ, 12) Դանակով կեղևը կը հանէինք:

կճեպն էլ լմօնիկու կաշի, մէկ կուշտէն դօնկով զաղ 1) քաշէինք ու գնէինք կու կրակի մէջ օր փաթլամիշ 2) ըլլի ուչ, էնուր բովրածը շատ օնուշ կուտվի. պազի էլ խնդուշի հօմար օն ճղքեւ կրակի մէջ նետէինք կու, մէմէլ տեսար պիրլանպիր, փաթ, էրաւ, էմօն ձէն էտուր, էմօն քեօզը, մոխիրը տաղթմիշ էրաւ, օր միր վրէն ու գլուխը պիթոււն մոխիր, մոծիր ու կրակ էղաւ, Հասկնցա օր էրածս շատ գէշ բօն էր. հօղբէյս ձեռքը վիր վերուց օր ինձիկի զայնէ. «նալլէթ սատօնային» ասաց ու զարկաւ ուչ, էկէր զայնէր՝ տարի բոլիւր զայնէր պիտի. էնուր հօմար զարկաւ ուչ:

Միք օղատար կերօնք օր ինչաք միր խրթլախը 3) էլաւ. օղատար գանձի բովրեցինք ու լցինք միր ճեպը օր ծոցվընիս ուռեցօն. Մեզիկի հիմի մնակու մէկ բօն, կալանտարի ծառը զայդարուշ:

Հօղբէյս էղար էկաւ զէյթինի ճուղքը, օրքի թարաւէն օնցուց դերին փորթոգալը, ու տնկեց միծ փուռնիտի մը վրէն, էդիր սեղօնին մէջ ու մեզիկի ձէն էրիդ. գնացինք շարուեցօնք բոլիւրը. ճուղքի վրէն պիճիլիկ ճուղքեր կէին, էմէնիս էլ փայ էրաւ (բաժանեց). եիս պաշլայեցի ինձի փայ ընկած ճուղքըս զայդարուշ. Հօղբէյս էլ կասէր — «վով օր իր ճուղքը պէտքը զայդարէ, էնուր արևը զայդարվի պիտի ինչաք ուր մահը. միր ծառերն էլ էմօն զայդարվին պիտի. հա, աշիմ ինցօ էնիք պիտի»:

Միր ձեռքէն ինչ կուգէր, զէն էրինք, էմենս էլ մեզիկի ընկած տալը (ծիւղը) էմօն զայդարեցինք օր, թիրիւրն էլ էրեցօն ուչ. գիտիս, ինցօ շարէինք կու — կաղինը մէյմէկ մուխայեթով կոտռէինք կու, օր շատ քիչ ճեղքըվիրկու. էրկու մատով սըխմէինք կու, ճըվտած (ճեղքած) տեղը օր քիչ մը բացուեցաւ, թիրի ծէրը խոթէինք կու մէջը ու մատվընիս թողունք կու, օր պիրլամպիր ճըվտած տեղը իրար վրայ կուգայ օմուր մը թիրը բռնէ ու կախուրկու. Պազի պազի տեղ էլ ընկուզ կախեցինք. Հօղբէյս մէկ մէկ ժուամ (անգամ) ժաժվերկու՝ տեսնուշի հօմար թէ ումը էրէթիյէ (անհաստատ) ղօլայ (դիւրին) թափիկու:

Ինչաք ճուղքն օր զայդարեցինք, մէկ սահաթ էղաւ. մէկ թարաւէն դատէինք կու՝ մէկ թարաւէն էլ հօղբէյս խօրաթէր կու ու կասէր թէ. — էգւօն կալանտար է. դիշիյս պիթոււն աշխար քունի մէջ է. էմէն ինչ քուն կըլլի. քար, հող, ջուր, ծառ, խոտ. ծովի, գետի, ձորի ու չեշմեներու ջուրերն իսկի ժաժվիլ չին. էգւընէ վով թեզ էլաւ. նոր զայդած աշխարհին բարև էրիտ, էն ուր մուրատը (Աստուծոյ տուրքը) կառնու, յն օր թէզ էշտայ չեշմէն՝ էն շնորք գտնու կու:

1) Գիծ, դանակով կեղևին մէկ երեսն կտրել, 2) Պայթիլ, 3) Կոկորդը:

Հօղբէյս էսմօն շատ խօրաթա ինձիկի աստած ունի, ամա միտքս գալ չի 1)։ Հօղբէյս կուշ մը խնձիւր էլից սեղօնի վրէն, միր էմէնուս անունը մէյմէկ տալով էղար էգիր կուշի մէջ։ Աստի Հօղբօյս թէ. — Եմիճէ, էմիճէ, մէկ խնձիւր էլ իմ ղուրպէթ (պանդուխտ) էղող Պօղիւս էմիճէիս հօմար գիր. իմ խօսքը կոտորից ուշ, մէկ խնձիւր էլ էգիր, էսմօն մէկեւնունք էլ աղաչեցին ուրինց ուզած մաշտոցը հօմար, էնունց հօմար էլ էգիր. խնձիւրնին խառնից, ճէպէն փարա մը հօնից ու էն փարայով մէյ մէկ ծակից խնձորնին ու մէկին մէջ խորը խօթից արօլ էրաւ, ու խառնից մէկէնուն, տարաւ պէհից ու մեզիկի ասաց օր քուն ըլլինք։

Էմէնս էլ օնուշ օնուշ քուն էղօնք, պէտքը պէտքը ներազներ (երազ) տեսօնք, Աստուծոյ հրեշտակը էգւրնէ ծէգը չի բացուած՝ զայդեցուց Հօղբօյս, օր էլաւ վիր, արեւելք դարձաւ, էրիսը լովաց, խաչ հօնից. «Տէր ողորմեայ» ասաց. էկաւ նիյս մեզիկի ձէն էրիտ, եիս թռայ էլայ, աչվիս աճութուշով (տրորել) պաշլայեցի օնուշ օնուշ խօրաթուշ ու խընդուշ, տարին տասվերկու օմիս իմ օրեր խնդուշով օնցընիմ. էլայ էրեսս լովացի, դէպի արեւելք դարձած «Տէր, եթէ զշրթունս բանաս . . .» աստի, Աղբէյս էլ աչվին աճութուշով էլաւ կօղնեցաւ 2), կէս ծիծաղուշով քիչ մը թնձկուշով 3). — «Հա, եմ, խնձոյնին փայ էրածունիք, նիւր (ուր) է իմ փայը» ասաց, պաշլայից լացուշի, էկաւ միր մօտ նստաւ, Հօղբէյս թազիր էրաւ, ասաց — ա՛յ փիս կատու, էս օր կալանտար է, օմեցար ո՛ւշ. ի՛նցօ էկար օնլովայ նստար իսա տեղ, դուն շատ օնտէր մաշտ ըլլիս պիտի . . . : Հօղբէյս էլ թռաւ գնաց լովացվուշի, չափուճախ (անմիջապէս) էկաւ նստաւ. էմէնս էլ ժողուեցօնք խնձիւրի կուշը բերինք օրթան (մէջ տեջ). Հօղբէյս առաւ գոգը 4), խառնից, վրէն աշից ուշ, միր օնուն տալով մէյմէկ փայ էրաւ. եիս առի իմ խնձիւր, աշխարք խնձիկի տուած ունէին, ձեռքիս մէջ իստուս ինդուս դարձնէի կու, էղունգս կոխէի կու փարի ծակերու մէջ թէ փարէն էն տե՛ղ է աճապա. օղատար աշեցի, սիյտս ֆոֆոար կու, կասէի եիս ինձիկի — փա-

1) 1840 թուին Զեֆանող գիւղը ծնած և տասնևեօթ տարի գիւղական կեանք անցուցած լինելով ցարդ յիշողութեանս մէջ հաստատուած գիւղական սովորութիւններու ու լեզուի մի մասն զոր կը ներկայացնեմ հետաքրքիր բանասիրաց։

2) Կանգնիլ՝ նստած կամ կանգնած տեղէն ոտի վերայ բարձրանալ։

3) Դեռ չլացած մէկուն սիրտը կը լեցուի որ պիտի լայ՝ «Լայ-լայ» կամ «Լայ-լայ» կասուի, երբ երկիւղէն բարձր չէ կաբող լալ, շունչը վեր վեր քաշելով տքալու նման ձայն կը հանէ՝ Լնձ-լնձ, միջակ աստիճանին՝ Լու-խիստ բարձր ձայնով լալուն՝ Բու-լիւ, աւելի բարձրին՝ Բու-լիւ։

4) Գիրկն, երկու ծունկերու մէջ։

բէն իմ խնձիւրին մէջն է, շատ խորը գնացած ունի, եղունգս հասնիլ չի: Ապա ի՞նցօ էնիմ, ղըմըշիմ (մեղքընալ) կու խածուշի, փարէն գըտնիլ չիմ, սիյտս թըփո թըփո թըփըռտէր կու, էկէր ուրիշի մօտ էլաւ, եիս էրէզիլ ըլլիմիտի:

Ահա, մէկէլ տեսնուս հօղդէյս ճուաց — Պօղիւս աղբօյս փայի մէջէն էլաւ փարէն: Էս ձէն օր լսեցինք՝ էմէնս էլ պաղեցօնք, էմօն էղօնք պիտիս թէ միր վրայ պաղ (սառ) ջուր թափուեցաւ. հա, քիչ մնաց օր խնձիւրը ձեռքէս ըղնիք (անկանիլ), էսմօն պէհ (միջոց մը) մը օնցուցի, ու միտք էրի օր փարէն Պօղիւս էմիճէյիս ըղնուշն էլ գէշ բօն չէր, եիս աղաչած՝ էնուր փայը փնիլ տուած ունէի, Հիմի պաշլայեցինք (սկսիլ), Պօղիւս 1) հօղբօյս վրէն խօրաթուշ, ինք ղուրպէթ էր, էնուր տեղ Ակոբ հօղբէյս փարէն էղար կարից ուր քեսէին տակը, որ տարի բոլոր փարէն շատ ըլլի, պօլ ըլլի:

Հօղբէյս էլաւ կօղնեցաւ, քօնի լաշիի ճուղք էղար, էրկու մեղրէ մում, «եա Աստուած» էնեղով սաղ օտքը շեմէն դուս էգիր, ինչաւ կունդուր, «խաչ իստիւս Գիստիւս» ասաց, սաղ օտքը գումի գունէն նիս էգիր, գումի մէջ լաշի ճուղքով շափ շուփ իստուս ինգուս էղարկ, մուսուրքին, պատին, պարկած տեղը կուղած (թրքած), մսուրի դառնալով կուղած տաւարնուն օղատար էղարկ օր, մէք տօնը լսէինք կու ձէնը:

Էս էմենը էրաւ խալըսեցաւ, աչքրեց գումի մէջ էղող պէտքը եիզը 2) (ճէյրօնը) երկու սիմիթ օնցուց կօտոշին, մեղրէ մումն էլ լուցուց ու տնկից կօտոշվընուն ծէրը, խառնից այջի դին, քշից, մուխայիթով դուս հօնից, Սիյտը թփոռուշով կաշէ օր առաջ սաղ օտքը դուս դնէ, ժաժվուշէն հասկընակու օր սղ օտքը դուս դնէ պիտի, յիտ քշէկու քիչ մը ու կենէ քշէկու առաջ՝ ինչաք օր սաղ օտքը դուս դնէ, Մեք ժողվածինք տօն մէջ, դօն առաջ, ինչաք օր եիզը տուն չկայ, մեզի իզին չկայ դուս էլլուշի, պէտ կընինք եիզօնը, ահա հօղբէյս լաշիի ճուղքը զայնուշով քշից էրիր, մումիրը կօտոշվընուն վրէն լուցած պըլպըլէին կու, միք էլ նիսէն կաշէինք միր սիյտն էլ թփոտէր կու, ինցօ բօնիր միր մտքէն կօնցնիր, — Աման ճէյրօն, հոգուդ մեռնիմ, միր տունը օնցնիլ 3) մի, սաղ օտքդ նիս (ներս) դիր օր տարի պիթուն միր տունը պէրէքեթով 4)

1) Ու և — վերջաւորուած բառերը՝ շատ անգամ — ը ! — ի կը փոխուի:

2) Ուրիշ տարիներ փորձուած պիտի լինի, նաև տնեցոց ամենուն սիրելի, վերան և եղջիւրներու վերայ թերութիւն մի պէտք է չլինի, աւելի լաւն է խատուլիկ (տեղ տեղ սպիտակ, տեղ տեղ սեաւ) եզը:

3) Անցընել տանը կրակը մարել, տունը քանդել վերջացնել:

4) Աստուծոյ շնորհուած հացով ուտելիքով:

լցուի: Էս իմ միտք էրածս էր. ապա տօնը միծը օղատար բօն տուչուն-  
միշ կընէր, ինչ դատար դասաֆէթ քաշերկու, խելըռածի լօմօն խելքը  
միտքը տուած ունիր ճէյրօնի օտքին, էնուր մէկ քէլքը, ասուածը, ուր  
տունը՝ եա քակէր՝ եա շինէր պիտի. դուն լլլէիր էն տեղ իմ աստածէն  
քօնի մը զաթ աւելի հաւատայիր պիտի:

— Հա՛, ճէյրօն, հա՛, մեռնիմ քեզիկի, կասէինք էմէնս էլ. Ահա  
ճէյրօն սաղ օտքը նիս էգիր, մեք ծափ զարկինք, ծիծաղեցօնք, հազար  
ու մէկ պէտքը պէտքը խորաթուշ է օր կենինք, ճէյրօնի այշին օմօնի  
մը մէջ ջայգած էր դնդում. ճէյրօն զէն լափլըփուշով կուտէ. միք էլ  
բոլիւրը շարուած ինք, կասինք Աստուած էնէ ուչ օր ճէյրօն գլուխը  
օմուր ժաժվէ, մոմիրը օնցու, կաշէինք ճրագի ալէվին, ինցօ՛ վառիկու.  
հալած մոմը իսգուս ինգուս ինցօ ախմիշ 1) կըլլիր:

Ահա եիզը կերաւ, հօղբէյս այշի պէս մուխայեթով տարաւ գումը,  
կապից ու էկաւ. — Հիմիճաք իզին է, վով կուզէ դուս կեշտա՛, ասաց  
մեզիկի:

— Մոռնաք ուչ սաղ օտքերնիդ նիս ու դուս գնուշի ինչաք իրիկուն, Ծէ-  
դը բացվուշի վրայ էր. հօղօբկինս տեստին եղար գնաց չէշմէն. ուր հիտ  
տարաւ լազտի էփած գլուխ, կոլվա 2), բովրած կաղին, էգիր չէշմի տու-  
պին մէջ, կաղնդից, էղար ջուր էկաւ:

Հօղբէյս էլ էլաւ խաշը գնաց, միր շինած կալանտարի ծառն էլ տա-  
րաւ, տերային (տերտէրին) օրթնել տուաւ, էբիր տուն՝ էղարկ ցխինքի  
թեմէլ քիրիշի կուշտը. չգիտիմ թէ ինչի քօնի քօնի մաշդիկ ուրանց  
կալանտարը արող (թողած) էրած էին ժօմը: Միր կալանտարը քօնի օ-  
միս մնաց էն տեղ, նիւր կէր կպած միր մազիրը, Միտքս կուգայ օր կըն-  
քերի (կնքահայր) լօմօն քիրվայ 3) էլ ունէի. 4 — 5 տարեկօն էղած  
վախտս՝ քիրվաս իմ մազիյս մկրատով կըտուից, խաչի պէս էրաւ, մեղ-  
րէ մուսոմ օրթա տեղէն թեմէլ քիրիշին կպցուց. միր քիրիշին վրէն  
շատ կայ քիրվա, էմէն էլ իրեն մազը ճօնչէ կու:

Հօղբէյս ժօմը, հօղօբկինս ջուրը գնացած վախտը միք էլ պարապ կօղ-  
նած չէինք, եիս ինչա գումը, հոշգեցի, սըյփեցի. կուզին դուս թափե-

1) Մէշ տաճ. մասնիկ մէ, երբեմն տաճկերէն երբեմն հայերէն բառե-  
րու վերայ դրուած:

2) Խաշած ցորեն կամ լազուտի փունչոր:

3) Քիրվան այն է, երբ երախայն 4—5 տարեկան լինի՝ այն ժամանակ  
մազերն պիտի կտրուին, այն ևս քիրվան կտրելով խաչաձև կանէ՝ մէջ տե-  
ղէն մեծ գերանին կը կպցնէ, ուր պիտի մնայ միշտ: Քիրվան քան կըն-  
քահայրն աւելի պատիւ ունի:

ցի՝ ձեզի՝ չաչ (1) ու խուտուշ 2) բերի լցի տաւայնուն առաջ՝ գումի դուռը խաչինեցի (գոցել՝ փակել), գնացի տուն, աշեցի օր աղբէյս էլ պարապ չէր, կունծի 3) բերած դրած ունիր քեօղին (կրակ) վրէն ու ցախ փետ էլ շարած ունիր վրէն. փըչեց ու լուցուց, ալէվը էլաւ, փետիրը, կոլեցօն, Գիշ տաքցայ ու թուայ գնացի բօնի, ինչաք իրիկօն հիշ կենօմ ուչ պիտի 4), օր տարին տասկերկու ամիս էսմօն դատող ըլլիմ:

Եգւընէ թեզ աղբէյս գնաց Զուսէփ ակային 5) տունը կալանտարի. աբուլան 6) տուած ունիր էնուր խնձիր, կաղին, թուզ, շատ բօնիր, էն տեղէն Պաֆատտր ակային տունը, ամա իսա տեղ թողին ուչ նիս մտնուշի. աստին աղբոյս—գնա Սէրգիսը դրկէ, էնուր օտքը սընամիշ (փորձած) էրած ունինք, պէտքը օտք ունի, Էլայ գնացի. սաղ օտքս նիս դրի, առի բովրած կաղին, փետսլի 7), տօնձ, մաշմուրք, Էս տեղէն էլայ գնացի իմ՝ քիրվայի. Մնացական ակայի տունը, կնքէրիս տունը. նիւր կեշտէյի շատ բօն կառնէյի. մէկ տուն էլ գնացի՝ դուռը իմ վրայ հիգ գրին 8), աստին թէ — միր տունը տահա օվէք 9) էկած չունի, գնա: Էմօն գէշ էղայ էս տեղ օր, էրիսս կափկարմիր էղաւ, օմչցայ, Հասկնցայ օր, էմենէն առաջ սնամիշ էղած մաշգ նիս մտնու պիտի:

Եիս էսօր նիւր կեշտէյի, ում տունը օր մտնէի. էմենուն աչվին իմ օտքին տնկած կաշէին. միր տունն էլ էմօն էր, էրիսս չաշած օտքիս կաշէին. էկէր ևանդլմիշ (սխալիլ) էղայ սոլ օտքս նիս դրի՝ իմ բօնը բուշգ էր. ինչաք իրիկուն ինձիկի լացընէին պիտի:

Միր տօն մաշգիկ էմէնն էլ նիս դուս էլօն մտօն, կորոպ, մարօն, չեշմէ, ժօմ. դրկից, ինչ օր կէր. կաղընդեցին, հիմիճաք էմէն մաշգ էշտայ պիտի, մէկը կառնու չուօնը ու կացինը, քարմօնն էլ ձեռքը՝ կեշտացախուտ, մէկն էլ զագէլի, մէկն էլ ջաղացքը, մէկն էլ կորալը (10), մէկնէլ

1) Հատիկները բաժանուած լուբիայի պատաններ:

2) Լազուտի գլխու վերայ պատած 5—6 խաւ կանաչ տերեւներն:

3) Պանեփի բոյսի վերայէն ելր շիւղերը հաննէք, մնացած մասն է:

4) Ուր երբ բայեն առաջ անցնիր, կը լինէր չի կենօմիտի կամ չկենօմիտի:

5) Ակա՝ աղայի նման ածական է:

6) Մեծ քրօջը կամ պատուաւոր կնոջ Արլա կը կանչեն:

7) Խաղողի ջուրը ալիւրով կեփեն, չորցնեն շերտ շերտ:

8) Դուռը վերան զարկեն. 9) Ո՛ր ոք, մէկը:

10) Երկու մեծ գերաններ՝ միմեանց մօտ երկարացած. մէկ կողմն ջրացի անիւի նման կը դառնայ. գերաններու ծայրերն փոփոխակի վեր կը բարձրացընէ. յետոյ վայր կընկնայ ուրիշ գերանի մը վերայ, որոյ վերայ է կանեփի շիւր, որ ծեծուելով բանբակի պէս կը փափկանայ:

ծօն 1) հօնէ ու կալաթ շինեկու. պիճիլիկ տղաքն էլ ծուլուով 2) հօնին կու, լազուտ կակլինկու 5), լոպեայի չաշը ծեծինկու, ուրիշ մէլ կոռոպը էլած ծածելի վրան կորալով լազուտ ծեծեկու. ու կոստելը 4) մէկ թա-  
րու քաշեկու. կընիկներէն մէկն էլ ղնափած 5) լաթը այջի գին առած պիթէմիով 6) չափէ ու մկրատով ձեւէ կու, շապիկ, իշտօնի . . . . Ու-  
րիշ մէլ դէզկեաճը մտած գոյծեկու, տոտիկները ժաժվէ, ձեռքը մագոքը տօնի բերէ կու, պէճը (սանտրը) զայնէ միտարը 7), յիտ կուտայ, ասպը . . . .  
Գոյծեկու գոգնից, փեշտըմալ, շալ ու շատ բօնիր: Մէկ ուրիշ կնիկ էլ ուրիշ գեզկեաճ մտած կօնեփեղէն գոյծէ կու լաթ 8), փեշգիր 9), թեզ-  
նիկ 10) . . . . Բօնի մաշդ էլ խուլէպը 11) դրած իրենց այլին՝ կոնիփ հօնին. կունձին մէկ թարաւ նետին կու. մէկն էլ շալը 12) դրած է տախ-  
տակի մը վրայ, վրայէն կախուած չուօնը բռնած՝ շալի վրան իլիճախ ջուր լլու կու, օտներով զայնէ կու օր լմուի: Մէկ ուրիշ կնիկ էլ դուռը նըս-  
տած՝ պէտքը խատուլիկ 15) ծուլիք գոյծէ կու. ծէրն էլ չունչուլ շինեկու:

Միր տունը շատուոր ըլլիր, միծ փետատով կունդուօն այտը էրկու թիզ խոր 14) փորէր պիտի, լիտրէր պիտի 15), կունդուռի կուղին կալաթով շալ-  
կէր տօնիր փորածին վրայ 16) լլուր (լեցընել) պիտի, էկէր ձուն (ձիւն)

1) Երկար ձողեր, օրքի կողմէն կը քերթեն, ու ծնկին դնելով կը կե-  
ռեն երկու ձեռով. ձողի երեսէն շերտ մը կը բաժանուի. կեռելը մինչև  
ծայրը շարունակուելով ծօն կը հանեն  $\frac{1}{10}$  մեթր լայն:

2) Վաղինի վերայ պատած կանաչ պատեանին կասեն. լուրիայի կանաչ  
պատեանին՝ չու:

5) Խուտուշը լազուտի վերայէն ստրկել:

4) Լազուտի հատիկներն կոստելի վերայ հաստատուած են:

5) Քթանը ամսո ժամանակ առուի եզրն փռելով շարունակ կը ջրեն.

10—15 օրէն ձիւնի նման սպիտակ կը դառնայ:

6) Չափ մի է կէս արշինի չափ:

7) Երկու փայտերու վերայ թելով հիւսուած է. կտաւի թելերը հիւ-  
սուածքի մէջէն անցած է:

8) Վանեփի կտաւ: 9) Մէկ կամ  $1\frac{1}{2}$  մեթր երկար քթանէ լաթ, որ  
գլուխներն կը փաթաթեն:

10) Քթանի հետ՝ մետաքս ևս կը գործեն նախշուն, շապիկի թւերու  
համար:

11) Վանեփի կարճ ու բարակ բոյսերն: 12) Բրդեայ գործուած:

15) Խատուտիկ, տաճ, ալաճա: 14) Երեք չորս տարին անգամ արտերը  
կը փորեն:

15) Լեխտը երկու մատանի բաճ է, կը զարնեն հողի մէջ ետելի կեռ  
տեղը ոտով կը կոխեն գունձալը կը դարձնեն. ձեւ այս գութանի տեղ կը  
գործածեն. կոնձալ—լեխտրի հանած կոշտն է:

16) Բնասնոց տակ զազէլ շատ կը լեցնեն, կունդուռը կուղիի հետ ի-

չըլլիր, եկէր ձուն ու վռայ (անձրև) էնէ տօնը շատ բօն կայ, մաշգ՝ պարսպ կօղնիլ չի:

Պուք մի հասկընաք թէ սալտէ (միայն) կալանդարին է օր դատինք կու, ապա տարին տասվերկու օմիս միր բօնը էս. ամա, էսօր էլ աւելի ղայրէթ կենինք օր միր բօնը ըռաստ գայ 1):

Հին տարին օնցաւ, նիւր տարուն մէջ իք, եիս խնդօմ կու, էմօն գիտիմ՝ թէ էս օր աշխար ինչ կայ՝ խնդա կու: Էլա միր տօնը քովի օղոնը վրէն, աշեցի իսդուս ինդուս, տեսայ տէյ հեռուն կերեօն միր դռկիցնուն տնիրը. տնիրը ճօնչիմ կու էնուր հօմար, օր տօն չիւյս դին ծուաղնուտ է ու բալընուտ, տունը մէջ տեղ շինուած, ծուաղնուտի օրքը այս նէ, նիւր ցօնին կու լազուտ, լուպեայ, դնդում, այտի գլուխը, ծուաղնուտի մէկ թարաւը կցուած է ածուքը 2), օր չիւյս թարաւը պատ քաշուած է, մէջը էս օր էլ գտնուի կու սիւվ բօնջար, պուս, օնլուիք ելն, Այտի երկու եանը, պայիրի 3) վրայ է սըրա սըրա (կարգ կարգ) կաղնուտ. տօնը վիրը ցախուտն է, էսմօն էմեն տուն ունի ցախուտ, կաղնուտ, ածուք, այտ, ծուաղնուտ ելն, Հասկնցար օր միր տնին ինչ դատար հեռու ին իրարմէ, հասկնցար օր, միր տօն, հաւը, եիզը, կովը խառնուի ուշ պիտի դռկեցին մէկ բօնին հիտ, Էսդատար հիմի հերիք է, եկէր ուզիս ուրիշ ճամիու էլ խորաթիմիտի:

\*\*\*

Բար վերայ դիզված մնալով կը փտտի, յետոյ մէկ մէկ կողով շալակելով կը տանեն արտերի վերայ:

1) Տրապիզօնի գիւղացւոց գործը խիստ դժուարին է. մեծաւ մասամբ դար ու փոս և խիտ անտառային լինելով՝ սայլ, ձի չբանիր. տան համար ամեն պիտոյք փայտ, խոտ և ամեն ինչ շալակով պիտի բերեն:

2) Ամեն տուն կանաչեղէնի պարտեզն ունի, որոյ շուրջը ձողեր տընկուած, բարակ ցողերով հիւսուած ցանկ շինուած է:

3) Զառիվայր տեղ, արդէն ընդհանրապէս այդ գիւղերն խիստ դառն վայր տեղեր են. մեծ մասամբ եղ չգործածեն երկիրը վարելու. ձեռնով կը փորեն ու կը վարեն: